

ბერძნული ტრაგედიების რეცეფცია იუჯინ ო'ნილის პიესაში *გრძელი დღის*

მოგზაურობა ღამისკენ

ამერიკული ლიტერატურის მთავარ ქვაკუთხედს, ძირითადად, დასავლური შემოქმედება, ბიბლიური თუ მითოლოგიური პარალელები წარმოადგენდა. იუჯინ ო'ნილის დრამატურგიაში სწორედ ამ მემკვიდრეობას ვხვდებით. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ტრაგედიები დაწერილია გაცილებით სხვა კულტურისათვის, მის ნამუშევრებში მკაფიოდ იგრძნობა ძველბერძნული ტრაგედიების გავლენა. რაც, პესონაჟის ხასიათსა და სიჟეტის აგებულებით გამოიხატება.

გრძელი დღის მოგზაურობა ღამისკენ, ერთი ოჯახის დაცემის ტრაგედია, ო'ნილის ავტობიოგრაფიული პიესაა, რომელიც წარმოადგენს მოგზაურობას წარსულში, მასთან დაპირისპირებასა და პატიებაში. მოქმედება მიმდინარეობს 1912 წლის აგვისტოს ერთ დღეს და გვიჩვენებს მომდევნო ოცდაოთხი საათის დრამატულ განვითარებას.

სათაურიც სწორედ ამ ყველაფრის შესაბამისია. მოგზაურობა ღამისკენ წარსულისკენ მოგზაურობას, სინათლისა და სიბნელის უნივერსალურ დაპირისპირებას ნიშნავს, თუმცა სათაურში დღის და ღამის დომინირებით ეს დროის ციკლურობასაც გამოხატავს. მოქმედება დილით იწყება, თუმცა მიმდინარეობის სიმწვავე საათის სისწრაით ვითარდება და იმუხტება. დღის შუქის კლებასთან ერთად იმატებს ქაოსი. ბოლოსკენ მიმავალი კამათი და ფინალური სცენა, რომელიც ყველაზე ბნელია, არის კიდევ საბოლოო დარტყმა მკითხველისთვის. დღე, რომელიც დასაწყისი უნდა ყოფილიყო, მთავარი კონფლიქტის დასასრულიც თავადვე ხდება. ისე, როგორც ანტიკური მისანი ტირესიასი აჟღერებს *ოიდიპოს მეფეში*: „სწორედ ეს დღე გშობს და ეს დღევე დაგამხოვს სწორედ“ [3:89], ო'ნილთანაც მთელი ტრაგედია, აღმასვლა თუ დაღმასვლა, დასაწყისი თუ დასასრული, ერთ დღეშია გაერთიანებული.

ო'ნილის შემოქმედებაში ხშირად ვხვდებით თავზარდამცემ ამბებს, რომელიც გაიძულებს იფიქრო, რომ იგივე შეიძლება შენც დაგემართოს. ეს ანტიკურობიდან არის ნაკარნახევი. არისტოტელეს განმარტებით: „ფაბულა ისე უნდა იყოს შედგენილი, რომ მიმდინარე მოვლენების შესახებ კითხვისას მკითხველი, მათ დაუნახავდა ძრწოდეს და თანაგრძნობას განიცდიდეს იმისგან, რაც ხდება.“ [1: 69] რეიმონდ უილიამსის მიხედვით, ო'ნილიც მსგავსად აღწერს მის მოტივებს: „აუდიტორიამ უნდა დატოვოს თეატრი აღრთოვანების გრძობით, სცენაზე ვიღაცის ნახვისგან, რომელიც ებრძვის ცხოვრებას, როგორც მარადიულ წინააღმდეგობას. მისი აზრით, კაცობრიობის კონფლიქტი საკუთარ ცხოვრებასთან მას გმირად წარმოაჩენს, თუნდაც საბოლოოდ დამარცხდეს.“ [6: 116].

არისტოტელესეული ელემენტების გარდა თანამედროვე ტრაგედია განსხვავდება ბერძნული ტრაგედიისგან ორ ძირითად ასპექტში. პირველი ეს არის გმირის სოციალური სტატუსი და მეორე მისი ფსიქოლოგიური პორტრეტი. როგორც არტურ მილერი აღნიშნავს: „ჩვეულებრივი ადამიანიც შეიძლება იყოს ტრაგედიის საგანი, „ტრაგიკული“ გამოცდილება

გულისხმობს უსაფრთხო და ბედნიერი ილუზოლური სამყაროდან დაცემას გარდაუვალი ტანჯვის სიღრმემდე.“ [4: 9-16].

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის ბუნება არ შეცვლილა თუნდაც არისტოტელეს დროიდან მოყოლებული, თუმცა სოციალური სტატუსების ცვლილებებმა განსაზღვრა, სად შეიძლება იყოს ყოფილიყო ტრაგედიის ცენტრი. ცენტრიც და დასაწყისიც ყოველთვის პირველი შეცდომაა და როცა ამ საკითხს ვუღრმავდებით, აუცილებლად მივდივართ ანტიკურობასთან. ამ მხრივ *ოიდიპოს მეფე* უნივერსალური ტრაგედიაა, რომლის კონფლიქტიც ლიტერატურული პარალელების ერთ-ერთი ქვაკუთხედაა. *ოიდიპოსის* მთავარი პრობლემა მისი წარსულიდან, პირველი შეცდომიდან მომდინარეობს. სოფოკლეს ტრაგედიაში *ოიდიპოს მეფე* ყველაფრის სათავე პირველივე შეცდომაა. როგორც პერსონაჟი აღნიშნავს: „თურმე ვყოფილვარ დაწყევლილი დაბადებითვე.“ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ *ოიდიპოსის* უბედობა იმ წამიდან იწყება როდესაც მამამისი ამ შეცდომას უშვებს და რომ არა მამის საქციელი, პროცესების მსგავსი განვითარება არ იქნებოდა. „პირველი შეცდომა“ უდიდესი საწყისია იმ ლიტერატურისა, რომელსაც საფუძვლად, რელიგია და მითოლოგია უდევს. ყველაფრის დასაწყისი ზუსტად სამყაროს წესებიდან ერთი გადაცდენაა.

ოწილის პიესა მიმდინარე კონფლიქტის გადმოცემაა, სადაც ოჯახის წევრები უპირისპირდებიან ერთმანეთს, საკუთარ თავსა და წარსულს. სპექტაკლის პირველივე წუთებიდან იწყება უთანხმოება მამასა და შვილს შორის. დაპირისპირება ოჯახთან ღირებულებების სხვაობით არის გამწვეული. ჯეიმზ ტირიონის სიძუნწე ბავშვობის გამოცდილებას უკავშირდება და აღნიშნავს კიდევ: „პირველად საკუთარ თავში ვისწავლე დოლარის ღირებულება. სიღარიბის შიში. მას შემდეგ არასოდეს მქონია შესაძლებლობა დამეჯერებინა საკუთარი იღბლის. ყოველთვის მეშინოდა, რომ რაც მქონდა ყველაფერი წამერთმეოდა.“ [5: 146]. გმირი ფიქრობს, რომ მან ყველაფერი გააკეთა ოჯახისა და ქვეყნისთვის, რომ მას გაცილებით მეტი საზრუნავი აქვს. ამას აღნიშნავს თავად *ოიდიპოსიც*:

თქვენი ტკივილი ერთს ეხება მხოლოდ და მხოლოდ,

მართოდენ თქვენს თავს, სხვა არავის, ჩემი სული კი

ქალაქზეც ტირის, ჩემს თავზე და თავად შენზეც.“ [3: 23]

თანამედროვე ტრაგედიებში, რა თქმა უნდა, ამ ყველაფრის მასშტაბი მცირეა. მთელი ცხოვრება ჯეიმზს ეგონა, რომ სწორად იქცეოდა, თითქოს ოჯახის ფინანსური უზრუნველყოფა და უსაფრთხოება იყო მთავარი, სანამ იგი არ გაიცნობიერებს, რომ შეცდა, თუმცა ეს მხოლოდ ნაწარმოების ბოლოს ხდება და ისიც მცირე აღიარებით: „სუნიანი, მოხუცი, ძუნწი. კარგი, იქნებ მართალი ხარ.“ (O'Neill 1984: 146).

მამა-შვილის კონფლიქტი დიდ როლს თამაშობს ორივე ტრაგედიაში. ოწილთან მათ საპირისპირო პრინციპები აქვთ. ეს შეხედულებები ხდება კიდევ დაპირისპირების საფუძველი, რომელიც განწირულია ცუდი დასასრულისთვის. მსგავსი დაპირისპირება სოფოკლესთან ტრაგიკულად სრულდება. მამის შეცდომა ხდება კიდევ გამანადგურებელი ფინალის საწინდარი.

თანამედროვე ტრაგედიის გმირები საერთო მახასიათებლებს იზიარებენ. ყველას აქვს აკვიატებული რწმენა, რომ ისინი იცავენ თავიანთ მიზანს ბოლომდე. თუმცა, როდესაც კონფლიქტიც წინაშე დგანან ისინი მწვავედ რეაგირებენ ამაზე. ჯეიმზ ტირიონი გაიაზრებს, რომ ზოგიერთი ღირებულება გადამეტებულია და არავითარი გავლენა არ აქვს ოჯახზე, თუმცა ის არ იცვლის დამოკიდებულებას პიესის ბოლომდე.

გრძელი დღის მოგზაურობა ღამისკენ ერთ-ერთი ყველაზე ფსიქოლოგიურად განვითარებული პიესაა. თითოეული ოჯახის წევრის საქციელი ახსნილია მათი ფსიქოლოგიის მეშვეობით. ჯეიმზ ტირიონს აქვს ბავშვობის სიღარიბისეული ტრავმა და კომპლექსები. მერი წარსული იდეალების ზეწოლის ქვეშ იმყოფება. გარდა ამისა, იგი თავს დამნაშავედ გრძნობს ბავშვის დაკარგვის გამო. ასევე, მისი ნარკოდამოკიდებულება კიდევ უფრო მეტ პრობლემას აჩენს. ჯიმიც იტანჯება წარსულის გამო და ფიქრობს, რომ მისი პატარა ძმის გარდაცვალებაში თვითონაც დამნაშავეა. ეს ყველაფერი თავისებურად ახდენს გავლენას ედმუნდზე და მის ქვეცნობიერში ღრმა კვალს ტოვებს.

პიესაში შეგვიძლია მერის ხასიათსა და ევრიპიდეს მედეას შორის არსებული მსგავსებაც დავინახოთ. მედეა ძლიერი პერსონაჟია, რომელიც იტანჯება უკან გადადგმული ნაბიჯებით, თუმცა ტაჯვის მიმართ არაჩვეულებრივ გამძლეობას იჩენს. მისი ღრმად ფესვგადგმული უბედურების პირველი მიზეზი წარსულის შეცდომები - ოჯახის ღალატი და სამშობლოს მიტოვებაა. მერის მთავარი ტრაგედია ცვლების წინ საკუთარი თავის ღალატია, საკუთარ მომავალსა თუ ოცნებებზე უარის თქმა. ორივე ქალს აწუხებს შვილების დაგაკრვით გამოწვეული ტკივილი, რომელიც წარუშლელ კვალს ტოვებს მათ ცხოვრებაზე. ორივე მათგანს შეუძლია საკუთარ თავს აპატიოს მარცხი, მარცხი როგორც ქალისა, თუმცა, ისინი ვერ ივიწყებენ შვილების წინაშე უძლურებას და ცუდი დედის სახეს. მერი წარსულის იდეალებს მისტირის. მონასტერს, სადაც ბევრი მეგობარი დატოვა. იგი ახლა მარტოსულია და ამბობს: „ყველთვის ისეთი მარტოსული ვიყავი, როგორც ბინძური ოთახი, ერთი ღამის სასტუმროში. ნამდვილ სახლში არავინ არის მარტოსული“ [5: 72]. სინანულის მოტივი ჩნდება მედეასთანაც: „მე კი მარტო ვარ, უთვისტომო, მიუსაფარი, ქმრისაგან მოძულეული: უცხო ქვეყნიდან გადმოხვეწილს არავინა მყავს მწედ და მეოხედ: არც დედა, არც ძმა, არც ნათესავი.“ [2: 25] მერიმ უამრავი ტანჯვა გამოიარა, მისი მთავარი დანაკარგი, გარდაცვლილი შვილია. ამ ტრაგედიასთან ერთად ის იხსენებს იმ ტკივილებს, რომელსაც გაუძლო ედმუნდის გაჩენისას. ეს მას დიდ გამარჯვებად მიაჩნია. მედეაც იგივეს ადასტურებს პიესაში: „რა სიბრიყვეა! ერთი შვილის შობას, მირჩევნია სამი ბრძოლა გადავიხადო.“ [2: 25].

თანამედროვე ტრაგედიის გმირები განიცდიან იგივე ტანჯვას, რასაც ბერძნული დრამატურგიის პროტაგონისტები. გმირი იძულებულია გააკეთოს არჩევანი, დაუშვას შეცდომა და შემდეგ ამ ყველაფერზე პასუხი თავადვე აგოს. ეს მოტივი აერთიანებს პიესებს. მათი საერთო თვისებაა ისიც, რომ მათ აქვთ თანდაყოლილი ღირებულებები ან რწმენა, რისთვისაც ისინი მზად არიან თავი გაწირონ.

გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, თუ სად მივყავართ ტანჯვას და როგორ სრულდება ის. ბერძნულ ტრაგედიებში ერთ-ერთ მთავარ მახასიათებელს წარმოადგენდა „ანაგნორისი“, რაც ნიშნავდა უმეცრებიდან ცოდნაში გადასვლას, რაც ცვლილებებს იწვევდა. ეს ცვლილებები ნამდვილად ჩანს ონილის პიესაში, რომლის ბოლოსაც თითოეული პერსონაჟი მიდის საკუთარი შეცდომების გაცნობიერებამდე, თუმცა მაინც არსებობს ფუნდამენტური განსხვავება თანამედროვე და ანტიკურ ტრაგედიებს შორის. თანამედროვეობა გაცილებით მეტ ყურადღებას უთმობს ფსიქოლოგიურ პორტრეტს, ძველბერძნულ ტრაგედიებში კი ნაჩვენებია ის, რომ რაც მოხდა წარსულში, გავლენას ახდენს აწმყოსა და მომავალზე. პერსონაჟის ხასიათის ღრმა ანალიზი წარმოდგენილია სოფოკლესთანაც და ევრიპიდესთანაც. ოიდიპოსი საკუთარი იდენტობის მაძიებელია, ხოლო, მედეა საკუთარ თავთან მებრძოლი პიროვნებაა. რა თქმა უნდა, ავტორებმა იცოდნენ ფსიქოლოგიური ცვლილება პერსონაჟში,

თუმცა ეს არ წარმოადგენდა მათი შესწავლის მთავარ საგანს. სწორედ მსგავსი რეცეფციებით უკავშირდება თანამედროვე ტრაგედიები ანტიკურობას.

ლიტერატურა:

1. არისტოტელე (2013): *პოეტიკა*. თბილისი: გამომცემლობა „პეგასი“.
2. ევრიპირე (1996): *მედეა*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
3. სოფოკლე (2016): *ტრაგედიები*. თბილისი: გამომცემლობა „ლოგოსი“.
4. Miller, A. (1996): *The Theatre Essays of Arthur Miller*. New York: De Capo Press.
5. O'Neill, E. (1984): *Long Day's Journey into Night*. New Haven: Yale University Press.
6. Williams, R. (1966): *Modern Tragedy*. London: The Hogarth Press.

Ketevan Khokhiashvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

The Reception of Greek Tragedies in Eugen O'Neill's *Long Day's Journey into Night*

Abstract

A Long Day's Journey into Night occupies a prominent place in Eugene O'Neill's work because it is full of autobiographical elements. In addition to biographical episodes, the play is rich in literary parallels. Generally speaking, O'Neill's plays are heavily influenced by ancient Greek tragedies. The conflict/s between the main characters as well as protagonists' struggle with their own selves and the mistakes of the past are the main point in this play. The myth of the son who fights against his father as embodied in the play is associated with the plot of Sophocles' *Oedipus Rex*. Sons see their own mistakes from their birth, but their every step against destiny is also a great tragedy. Euripides' characters are also reinterpreted in this play. Medea and Meri suffer from the same misfortunes. Meri regrets her past decisions, mourns her lost child and considers herself destroyed as a woman. O'Neill's works are full of allusions to ancient Greek tragedies because modern literature is a kind of rereading and rearranging the great cultural artefacts and/or texts of the past.